

## KÖZLEMÉNYEK

**David Verbec könyvtárának töredéke a Semmelweis Orvostörténeti Könyvtárban.** R. Harkó Viola és Vida Tivadar hívta fel a figyelmet arra, hogy a Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár könyvritkaságai között több olyan kötet található, amelyet a krajnai származású és Németországban híressé vált orvos, David Verbec (Verbezius, 1577–1644) látott el tulajdonosi bejegyzésével.<sup>1</sup> Bár Verbezius működése és könyvgyűjtése a 17. század elejére esik, amely időpont már túl van a régi és ritka nyomtatvány fogalmának határán, a könyvtár — a szorosan vett könyvritkaságokon kívül — az egész állományából eddig véletlenül előkerült és kiemelt Verbezius-könyveket is ritkasággyűjteményében őrzi. Számuk nem nagy; Verbezius két saját művével együtt összesen 24 kötetről, illetve — mivel ezek nagy része tulajdonosi kolligátum — 59 nyomtatványról van tudomásunk.\* De ha a tulajdonosi bejegyzések szempontjából nézzük végig a könyvtár ritkasággyűjteményét, a Verbezius-könyvek mennyisége különleges jelentőségűvé válik. Az Orvostörténeti Könyvtár állományának heterogén eredetét tükröző ritkasággyűjteményben ugyanis a Stessel Lajost<sup>2</sup> megelőző időkből csak elvétve található olyan possessor, akinek a bejegyzése több kötetben is megismétlődne. Három, tulajdonosi bejegyzésével ellátott könyvvel eléggé ritka kivételnek számít pl. még Ruland János Dávid is, aki pedig Magyarországon, Pozsonyban működött.<sup>3</sup> A könyvtár ritkasággyűjteményében Stessel mellett — könyvei számát tekintve — Verbezius a legjelentősebb tulajdonosi személyiség. Ez a tény annál is inkább figyelemre méltó, mert Verbezius Németországban működött, és magyar kapcsolatairól nem tudunk; eléggé meglepő tehát, hogy könyvei éppen egy budapesti könyvtárban bukkannak fel említésre méltó mennyiségben.

A továbbiakban ezt a csak töredékeiben ismert könyvtárat szeretném bemutatni, amelyet elsősorban azért tartok ismertetésre érdemesnek, mert olyan orvosnak az érdeklődési körét, szakmai igényességét reprezentálja, aki nem tartozott ugyan kora medicínájának élvonalába, de gyakorlati és elméleti munkásságával kora átlagából kiemelkedve, méltó arra, hogy a mai orvostudomány megbecsült elődei között tartsa számon.

David Verbezius 1577-ben<sup>4</sup> született Krajna fővárosában, Ljubljanában, a krajnai lutheranizmus és a nyomában járó szlovén nemzeti irodalom kibontakozásának virágzó

\* Cikkem eredetileg e könyvek jegyzékét is tartalmazta, azonban ezt a Szerkesztőség, terjedelmi okok miatt, nem tudta közölni.

<sup>1</sup> R. HARKÓ V.—VIDA T.: *Jelentős régi orvosi művek a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum Könyvtárában*. Az Orvosi Könyvtáros. 8. (1968), 3. 149.

<sup>2</sup> T. PAJORIN K.: *A Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár Ritkasággyűjteménye*. Orvostörténeti Közlemények. 78–79. (1976), 111–112.; 3. lj.

<sup>3</sup> Uo. 123.

<sup>4</sup> Verbezius életének és munkásságának ismertetéséhez a következő kézikönyveket használtam: JÖCHER, Chr. G.: *Allgemeines Gelehrten-Lexikon*. IV. Leipzig 1751, 1520. col.; VALVASOR, J. W.: *Die Ehre des Herzogthums Krain*. Laybach 1689. III. 373–375., VI. 351–352.; DIEMITZ, Au.: *Geschichte Krains*. I–IV. Laibach 1874–1876. 3. Bd. 452., 476.;

központjában. Az 1530-as években innen kezdte el széthinteni Krajna fogékony nemessége és polgársága körében a lutheri reformáció tanait Primoz Trubar, Krajna Lutherja.<sup>5</sup> A 16. század második felére már Krajna lakosságának nagy része áttért a protestáns hitre, aminek anyanyelvű terjesztésében jelentős szerepet játszott Ljubljánában az első evangélikus gimnázium<sup>6</sup> és Manlius nyomdája (1575–1581). Verbezius születése után nem sokkal (1578) kötötték meg a katolikusok és a lutheránusok a tiszavirág életű brucki egyezményt,<sup>7</sup> ami némi nyugalmat, a szabad vallásgyakorlat reményét ígérte a protestánsüldözésektől fenyegetett krajnai lakosságnak. A vallási viszálykodás azonban csak ez után kezdődött el életre-halálra. Egyik jelentős akciójára 1582-ben került sor, amikor — Károly főherceg többszöri parancsára — arra kényszerültek a krajnai rendek, hogy kiűzzék hazájából Manliust, az első krajnai nyomdászt, aki többek között kiadta Jurij Dalmatin szlovén fordításában Jézus Sirák fia bibliai könyvét. Mint ismeretes, Manlius — zsebében a württembergi herceghez szóló ajánlólevéllel — Grazig jutott el, majd innen a protestáns Batthyányiak németújvári birtoka felé vette az útját.<sup>8</sup>

Verbezius lutheránus családból származott. Apja, Michael Verbezius Ljubljana tekintélyes polgáraként tagja volt a brucki egyezmény értelmében létrehozott egyházügyi főtanácsnak, amely egyben Krajna első iskolatanácsa is volt. Így Michael Verbezius iskola-felügyelőként is működött.<sup>9</sup> 1583-ban a főadóhivatal ellenjegyzője, később főadószedő volt; 1593 körül halt meg.<sup>10</sup> Davidon kívül még egy fiáról tudunk: Janez (Johannes Baptista) Verbeziusról, aki — szülővárosában maradván — az ellenreformáció kényszerítő hatására katolizált. Ő is Ljubljana legelőkelőbb polgárai közé tartozott; 1606-ban mint tartományi gyógyszeressel találkozunk vele, 1625–1628 között ő volt a város polgármestere.<sup>11</sup> A Verbezius család kiterjedt rokoni kapcsolatokkal rendelkezett Krajnában. Valószínűleg David apjának unokatestvére volt Lucas Verbezius gutenfeldi plébános, aki 1578-ban tért át a lutheri vallásra.<sup>12</sup> Egyik fia, Michael Verbezius szintén a papi hivatást választotta; Teplitzben működött lelkészként, majd az ellenreformáció elől Horvátországba, a Zrínyi grófok birtokára menekült.<sup>13</sup>

Elemi és középfokú tanulmányait valószínűleg szülővárosában végezte Verbezius, majd 1594-től a Krajnával szoros kapcsolatokat tartó tübingeni akadémián tanult tovább: Krajna ösztöndíjasaként teológiát hallgatott.<sup>14</sup> A tübingeni akadémiától csakhamar megvált,<sup>15</sup> és Strassburgban folytatta tovább tanulmányait. 1596 áprilisában már Johann Ludwig Hawenreuter filozófiaprofesszor tanítványaként tett bizonyosságot filozófiai isme-

*Enciklopedija Jugoslavije*. 8. Zagreb 1970, 477. — A legutóbbi szerint Verbezius 1578-ban született. (MANGETUS, I. I.: *Bibliotheca scriptorum medicorum* [Genevae 1731] c. művéhez nem sikerült hozzájutnom.)

<sup>5</sup> VALVASOR: *Die Ehre des Herzogthums Krain*. IV. 426–431.; *A szlovén irodalom kistükre*. Vál., bev. Stanko JANEZ, Szerk. KARIG Sára. Bp. 1973. 86.

<sup>6</sup> VALVASOR: *Die Ehre des Herzogthums Krain*. IV. 436.

<sup>7</sup> *Az Osztrák—Magyar Monarchia írásban és képben. Karinthia és Krajna*. Bp. 1891, 342.

<sup>8</sup> SENNOWITZ A.: *Manlius János. Adalékok a magyarországi nyomdászat és könyvkereskedelem történetéhez*. Esztergom 1902, 22.; GULYÁS P.: *A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században*. Bp. 1931, 210–211.; FITZ J.: *A magyarországi nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedés története*. Bp. 1967, 260.

<sup>9</sup> DIEMITZ: *Geschichte Krains*. Bd. 3. 146.

<sup>10</sup> ELZE, Th.: *Die Universität Tübingen und die Studenten aus Krain*. Festschrift zur vierten Säcular-Feier der Eberhard-Karls Universität. Tübingen 1877, 84.

<sup>11</sup> Uo.; DIEMITZ: *Geschichte Krains*. Bd. 3. 456.

<sup>12</sup> DIEMITZ: I. m. Bd. 3. 181; ELZE: I. m. 74., 84.

<sup>13</sup> ELZE: I. m. 74.

<sup>14</sup> ELZE: I. m. 85.

<sup>15</sup> ELZE: I. m. 85. szerint azért vesztette el tübingeni ösztöndíját, mert orvostudományt kezdett tanulni.

reteiről (*Theses ethicae ... De beatitudine civili*. Strassburg, 1596; 1. lejjebb). Később orvosi stúdiumokkal foglalkozott a strassburgi akadémián. Két kis orvosi munkája jelent meg nyomtatásban 1598-ban, amelyek szerint ugyanebben az évben már a magiszteri fokozat birtokában, Israel Spach elnökletével vitatott meg orvosi témákat. Állítólag Padovában is tanult Verbezius orvostudományt,<sup>16</sup> azonban ennek nem találtam nyomát.<sup>17</sup> 1599-ben — egyik könyvének bejegyzése szerint — még Strassburgban tartózkodott. 1600 februárjában a bázei egyetemen találjuk; itt szerezte meg ez év március 10-én az orvosdoktori címet.<sup>18</sup> Még ugyanezen év őszén, október 16-án mint philosophiae et medicinae doctor újra beiratkozott a tübingeni akadémiára, ahova Wolfgang Dietrich és Johann Georg von Lamberg krajnai főnemesek praceptoraként érkezett. A testvérpárral valószínűleg Strassburgban találkozott ezt megelőzően.<sup>19</sup> Ez idő tájt értesülhetett arról, hogy szülőhazájába való visszatérése csak azon az áron lehetséges, ha lemond vallásáról. 1601-ben a krajnai protestantizmus végleg vereséget szenvedett az ellenreformációtól, amely a felégetett protestáns könyvek fényénél ünnepelte győzelmét, és száműzte azokat, akik nem voltak hajlandók visszatérni a katolikus egyház kebelébe.<sup>20</sup> Verbezius inkább választotta a szülőhazájától való — egy életre szóló — számkivetettséget, mint hitének megtagadását.<sup>21</sup>

Tübingenben a Collegium illustre-ban tanított, és 1601-ben megházasodott. Orvosi praxist is folytatott, amivel igen hamar tekintélyt szerzett magának. 1602-ben a württembergi udvari tanács és Matthaeus Enslin jogprofesszor ajánlásával Ulmba érkezett, ahol engedélyt kapott a praktizálásra. 1607-ben került be az ulmi Collegium medicumba, ahol gyakorlati és elméleti munkásságával vívta ki hírnevét.<sup>22</sup> 1615-ben Ulm más előkelőségei mellett róla is rézmetszetet készített Lucas Kilian.<sup>23</sup> E kép alatt ez az epigramma áll:

Verbezi frons haec, unam triederida postquam  
Egerat, et septem ducis Olympiadas.  
Caetera quaere intus. Testatur Hygeia, Fati  
Quae novit telis amplificare moras.  
Das olim Latiis, Epidaure, Aselepiion oris,  
Dexter ita Ulmanis Carnus alumnus adest.<sup>24</sup>

1619-ben Verbezius felmondta ulmi állását. Felmondásának az volt az oka, hogy többször szót emelt az orvostudományba tarthatatlan módon és méretekben belekontárkodó kuruzslók, csalók, szélhámusok, bábák és vénasszonyok ellen, a város vezetőségétől azon-

<sup>16</sup> *Enciklopedija Jugoslavije*. i. h.

<sup>17</sup> Ellenben tudunk egy bizonyos Georg Verbitius Carniolanusról (valószínűleg az említett Lucas Verbezius fia), aki 1583-ban bölcsészetet és orvostudományt hallgatott a padovai egyetemen. (ELZE, i. m. 74.)

<sup>18</sup> *Die Matrikel der Universität Basel*. Hrsg. H. G. WACKERNAGEL. 2. Bd. Basel 1956, 487. — HUSNER, Fritz: *Verzeichnis der Basler medizinischen Universitäts-Schriften von 1575—1829*. Sonderdruck aus der Festschrift für Dr. J. Brodbeck-Sandreuter (18. Juni. 1942). [Basel 1942.] 42.

<sup>19</sup> *Die Matrikeln der Universität Tübingen, 1600—1710*. 2. Bd. Bearb. von Albert BÜRK, Wilhelm WILLE. Tübingen 1953, 3. — ELZE: I. m. 84.

<sup>20</sup> VALVASOR: *Die Ehre des Herzogthums Krain*. IV. 468.

<sup>21</sup> ELZE: I. m. 85.

<sup>22</sup> *Nachrichten von Gelehrten, Künstlern und andern merkwürdigen Personen aus Ulm*. Hrsg. Albrecht WEYERMANN. Bd. 1. (Ulm 1798) 519.

<sup>23</sup> THIEME, U.—BECKER, F.: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*. XX. Bd. Leipzig 1927, 298. — Ez a portré, amely az *Enciklopedija Jugoslavije* i. h.-en Cavtat, Grafička zbirka B. Bogišića aláírással látható, Verbezius *Exercitationum medicarum super disputat. quodam de peste liber unus* (Campoduni 1618) c. művében is megjelent (ELZE, i. m. 85.)

<sup>24</sup> Közli: VALVASOR: *Die Ehre des Herzogthums Krain*. II. 352.

ban mégsem kapott segítséget. 1621-ben Stuttgartban találjuk, majd onnan Augsburgba távozott, ahol 1627-ig a Collegium medicum tagjaként működött. Ezután Strassburgban nyert alkalmazást.<sup>25</sup> Utolsó állomáshelye Speyer, ahol 1644-ben<sup>26</sup> halt meg. Fia, Alexander Verbezius szintén orvos volt, akinek elméleti munkái<sup>27</sup> is ismereteseek.

Verbezius orvosi praxisáról — a fenti általánosságokon kívül — szinte semmit sem tudunk. Feltételezhető, hogy receptjeinek egy részét más orvosok is alkalmazhatták — egyik receptjét még a 18. században is használták.<sup>28</sup>

Elméleti művei közül a Semmelweis Orvostörténeti Könyvtárban megtalálható a már említett két, strassburgi tanulóévei idején megjelent művének egy-egy példánya. Ezek egyike szerepel egyes bibliográfiákban, de kempteni kiadványként; a másiknak viszont nem találtam nyomát. Címük:

*Disputatio medica de temperamentis, quam ... sub praesidio ... Israelis Spachii medicinae doctoris, eiusdemque in celeberrima Argentinensis Reip. Academia professoris ordinis publicae exercitationis gratia disputandam proponit M. David Verbezius Labacensis Carniolanus. Argentorati, excudebat Antonius Bertramus, Academiae typographus, 1598.*<sup>29</sup> — 6 sztl. lev. 4° (L. sz. 9193, r. sz. S. 35.)

*Syztétésis pathologicá De morbo eius speciebus et differentiis, quam ... in Scholis Medicorum inelytae Argentoratensium Academiae sub praesidio ... Israelis Spachii, medicinae doctoris et professoris ordinarii, praeceptoris colendi disputandam proponit M. David Verbezius Labacensis Carniolanus filiatros. Mense Decembri. Argentorati, excudebat Antonius Bertramus, 1598.*<sup>30</sup> — 14 sztl. lev. 4° (L. sz. 8790, r. sz. S. 34.)

Verbeziusnak még a következő műveiről van tudomásunk:

*Theses ethicae peri eudaimonias tés politikés, De beatitudine civili.* Ex lib. I. et X. Ethicorum Aristotelis ad Nicomachum desumptae, quas ... in Scholis Philosophorum Academiae Argentoratensis sub praesidio ... d. Ioannis Ludovici Havvenreuteri ... disputandas proponit David Verbezius Labacensis Carniolanus mense Aprili. Argentorati, excudebat Antonius Bertramus, 1596.<sup>31</sup>

*Disputatio de temperamentis.* Campoduni, 1598.<sup>32</sup>

*De hydropé syztétésis,* 1600. (Doktori tézisek.)<sup>33</sup>

*Tractatus de peste.* Campoduni, 1617.<sup>34</sup>

*Exercitationum medicarum super disputationem quadam de peste liber unus.* (Kempten, 1618?) — 4°<sup>35</sup>

*Homo non homo sive monstrum Tubingense,* ob virulentissimam quam spiravit auram, legitime dissectum et eviceratum a Davide Verbezio. Campoduni, excudebat Christophorus Kraus, 1618. — 4°<sup>36</sup>

*Exercitationum de peste libri duo.* Campoduni, 1619. — 4°<sup>37</sup>

<sup>25</sup> *Nachrichten von Gelehrten ... aus Ulm.* i. h.

<sup>26</sup> JÖCHER (i. m. i. h.) szerint 1634-ben halt meg.

<sup>27</sup> *Sloveniae scriptores Latini recentioris aetatis.* Opera scriptorum Latinorum Sloveniae usque ad annum MDCCCXVIII typis edita. Collegit et digessit Primož SIMONITI. Zagreb—Ljubljana 1972, 138.

<sup>28</sup> „Sirupus Splenicus purgans D. Davidis Verbezii ex Phar. August.” (MANGETUS, I. I.: *Bibliothecae Pharmaceutico-medica.* Tom. 2. Genevae 1703, 856.)

<sup>29</sup> Ajánlása: Illustribus et generosis dd. inelyti Ducatus Carniolae proceribus, patriae patribus, dd. patronis et mecoenatibus suis clementissimis hasce studij medici primitias in observantiae perpetuae symbolum et studiorum testimonium submissee consecrat et offert devotissimus et subiectissimus M. David Verbezius.

<sup>30</sup> Ajánlása: Clarissimis et praestantissimis philosophis nec non doctissimis et experientissimis medicis d. d. Ioanni Ludovico Hawenreutero, professori phisico in schola Argentinensi, et d. d. Nicolao Agerio dd. praeceptoribus et fautoribus suis perpetuo colendis disputationem hanc debitae observantiae et gratitudinis ergo offert et dedicat M. David Verbezius.

<sup>31</sup> *Sloveniae scriptores Latini recentioris aetatis.* 60., 138.

<sup>32-37</sup> Uo. 138.

*Raymundi Mindereri, medici olim Augustani, disquisitione jatrochymica de chalcantio ad Dodecaporin Chalcanthini Petri Castellii, philosophi et medici Romani, partem priorem responsio, qua simul A. Cleti Signini medici disputatio de chalcantio in R. Mindererum potissimum Romae editum examinatur. Prostat Augustae Vindelicorum, apud Sebastianum Mylium bibliopolam anno Salvatoris 1626.*<sup>38</sup>

*Disquisitio Jatrochymica de chalcantio.* Argentorati, 1633.<sup>39</sup>

*Libri duo de logica.* Ulmae (a.?) — 4<sup>o</sup>40

*Iusti Cornelii Vindiciarum Pauhaberianarum Prodrumus, d. i. kurze Relation deren von M. Jo. Bapt. Hebenstreit und M. Zimperto Wehe, wider Joh. Faulhaber, publicirten Famos. Charten.* 1619.<sup>41</sup>

*Johann Faulhabers Miracula Arithmetica.* Zu der Continuatio seines Arithmetischen Wegweisers gehörig. Augsburg, 1622.<sup>42</sup>

Könyvtárából ránk maradt könyvei zömét Verbezius köttette be; ezek külső formájukról is könnyen felismerhetők. Kötésük világos színű bőr, négy zöld színű összekötő szalaggal; borítójukon általában három párhuzamos vonalból álló, egyszerű keretdísz látható. A kötetek gerincére maga Verbezius írta föl a bennük található művek címét. Possessori bejegyzéseit általában a kötetek első könyvcímlapjának alsó mezőjében találjuk meg. Sztereotip szövegük: „Ex Bibliotheca David Verbezii Carno-Lubeani Philos. et Medic. Doct.”, majd utánuk a bejegyzés helyének és pontos időpontjának megjelölése következik. A bejegyzések 1598–1599-ben, a strassburgi iskolaévek alatt kezdődnek. Az ulmi könyvbeszerzésekből az 1603–1618 közötti évekből maradt ránk 16 kötet; az utolsó bejegyzés 1632-ben, Strassburgban kelt. Az egyik kötet első címlapján Verbezius possessori megjelölése helyett egy neki szóló dedikációt találunk a híres Fabricius Hildanustól. Két könyvének előző tulajdonosi bejegyzéséből és kötéséből az derül ki, hogy azok Verbezius előtt Johann Scheurel augsburgi orvos birtokában voltak.

A ránk maradt könyvek nem elegendők arra, hogy felmérjük belőlük egykori tulajdonosuk érdeklődését, könyvgyűjtő tevékenységét; csupán néhány adalékkal járulnak hozzá Verbezius személyiségének, praxisa színvonalának, elméleti munkamódszerének megismeréséhez. Töredékes voltukban arról látszanak tanúskodni, hogy Verbezius érdeklődése csaknem kizárólagosan saját szaktudományára irányult, és hivatása megfelelő elméleti és gyakorlati művelése céljából gondoskodott arról, hogy az ehhez nélkülözhetetlen eszközök, a könyvek saját könyvtárában rendelkezésére álljanak. Általunk ismert könyvei két kötet kivételével orvosi vagy a korabeli orvostudománnyal szoros kapcsolatban álló (pl. alchemiai, gyógyszer-tani, orvosasztrológiai) műveket tartalmaznak. Az általános orvosi (anatómiai, tünettani, terápiái stb.) műveken kívül sebészeti, gyermekgyógyászati, belgyógyászati, bőrgyógyászati munkákat találunk közöttük. Legnagyobb számban az orvosi megfigyeléseket, tanácsokat tartalmazó, valamint a pestissel foglalkozó művek szerepelnek, ami arra vall, hogy tulajdonosuk elsősorban e témák iránt érdeklődött. E művek elméleti munkáihoz is segítséget nyújthattak; mint láttuk, Verbezius maga is írt a pestisről.

A fennmaradt könyvek egyik jellegzetessége, hogy szerzőik legnagyobb része Verbezius kortársa volt. Csak nagyon elvétve találunk köztük egy-egy Hippokratész- vagy Galénosz-művet, pedig a klasszikus ókori és középkori orvosi szerzők munkái bizonyára megvoltak az egykori könyvtárban. De még a reneszánsz legjelentősebb orvosainak a művei is hiányoznak; közülük csupán Paracelsus pestistraktátusa szerepel magyarázatos kiadásban. A könyvek szerzői a maguk korában jeles orvosoknak számítottak, de — néhány kivételtől eltekintve — ma már kevésbé ismertek. Többségük német volt, vagy Németor-

<sup>38</sup> Uo.; kézirata *Disquisitio Jatrochymica de Chalcantio.* Augustae 1623. (REISER, A.: *Index manuscriptorum bibliothecae Augustanae.* Augustae 1675, 942.)

<sup>39–40</sup> *Sloveniae scriptores Latini recentioris aetatis.* i. h.

<sup>41–42</sup> E két mű Verbezius kiadásában és ajánlásával jelent meg. (*Nachrichten von*

szágban működött a 17. század elején, mint pl. Caspar Bauhin, Gregorius Horstus, Johannes Jessenius, Arnold Kerner, Ryamund Minderer, Martin Ruland<sup>43</sup> stb. A már említett Fabricius Hildanus mellett több könyve szerzőjével is személyes kapcsolatban állhatott Verbezius. Tudjuk pl., hogy Caspar Bauhin, akinek nem egy könyvét őrizte könyvtárában, doktori vizsgája idején a bázei egyetem anatómia- és botanikaprofesszora volt,<sup>44</sup> Gregorius Horstus pedig, a „német Aszklépiosz” szintén a bázeli egyetemen doktorált (1606), és 1622-től, Verbezius távozása után Ulmban működött mint physicus primarius.<sup>45</sup> A két fentebb említett, Johann Scheureltől származó könyvbe írt possessori bejegyzés dátuma arról tanúskodik, hogy Verbeziusnak 1616–1618-ban augsburgi kapcsolatai is voltak. Talán személyesen ismerte Raymund Minderert is, II. Mátyás császár és bajor Miksa herceg orvosát, aki Augsburg városi főorvosa volt. Verbezius Minderer halála (1621. május 13.) után pályázta meg augsburgi állását, és mint láttuk, előde művéhez kapcsolódik *De chalcantho* c. munkája is.

A friss hazai szakirodalom mellett beszerezte könyvtárába Verbezius a kurrens külföldi orvosi irodalom termékeit is. A francia Renou (Renodaeus), Iulius Palmarius, Johannes Lygaeus, az angol Muffet (Moufetus), az olasz Balthasar Codronchi, Tommaso Minadoi, Petrus M. Rossius<sup>46</sup> szintén a 16. század második felében vagy a 17. század elején működött.

Verbezius szakmai felkészültségéről, munkamódszereiről árulkodnak az egyes könyveiben látható kézirásos lapszéli jegyzetei. E jegyzetek között görög szavak is előfordulnak. Így, bár ilyen nyelvű könyveiről nincs tudomásunk, feltehető, hogy a görög szerzőket eredetiben is olvashatta. Talán héberül is tudott valamit, hiszen strassburgi tanára, Israel Spach orvosprofesszor e nyelven is tartott előadásokat.<sup>47</sup> Verbezius egyes könyveit kivételes figyelemmel olvasta, és a lapszéleken sűrűn jegyzetelte. Ilyen pl. Minderer *De pestilentia* című könyve. A benne látható marginális jegyzetek egyikében, a 273. oldalon pl. Verbezius Paracelsusra, Sennertre, Ferneliusra, Cratóra hivatkozik. Minderer művét Du Chesne (Iosephus Quercetanus) *Pestis Alexicacus* c. könyvével köttette egybe, amelynek 233. oldalán — az ott olvasottak igazolásául — egy saját, 1628-ból származó megfigyelését jegyezte föl a lapszéltre. Észrevételeit nemcsak az üres lapszéleken rögzítette, hanem cédulákra is készített jegyzeteket. Egyik könyvében (Schoepffius, Abrahamus: *Katholou omnium praesidiorum medicorum . . . disquisitio*, Basileae 1595, per Hieronymum Gemusaeum, a 42–43. és a 178–179. oldalak között) ránk maradt két igen kis méretű cédulája, amelyeket a nyomtatott betűknél jóval apróbb, szabad szemmel kissé nehezen olvasható, jellegzetes betűível írt sűrűn tele.

Verbezius elméleti munkásságának értékelése, akárcsak a könyveiben látható orvosi megjegyzéseinek megítélése az orvostörténet feladata. Nyilvánvaló, hogy a róla kialakítható képet teljesebbé tehetné egykori egész könyvtárának az ismerete. Az itt bemutatandó könyvek azonban a könyvtárnak feltehetően csak csekély töredékét jelentik. Hiányoznak közülük a tulajdonos saját művei,<sup>48</sup> pedig a könyvtárban bizonyára megvoltak Verbezius összes művei. De a könyvek között levő egyetlen fólió és a könyvritkaságoknak az igen csekély száma is arra vall, hogy Verbezius könyvtárának már csak — feltehetően a kevésbé

*Gelehrten . . . aus Ulm. i. h.).*

<sup>43</sup> JÖCHER: *Allgemeines Gelehrten-Lexikon*. I. 863., II. 1716., 1870., 2070., III. 543., 2307.

<sup>44</sup> HUSNER, F.: *Verzeichnis der Basler medizinischen Universitäts-Schriften*. 34.

<sup>45</sup> *Die Matrikel der Universität Basel*. III. 56.

<sup>46</sup> JÖCHER: *Allgemeines Gelehrten-Lexikon*. III. 2018., 1204., II. 2622., III. 717., I. 1990., III. 542., 2238.

<sup>47</sup> WIEGER, Fr.: *Geschichte der Medicin und ihrer Lehranstalten in Strassburg vom Jahre 1497 bis zum Jahre 1872*. Strassburg 1885., 40.

<sup>48</sup> Bár nem kizárt, tulajdonosi bejegyzések híján nincs arra semmi bizonyítékunk, hogy Verbeziusnak fent ismertetett két műve a szerző saját könyvtárából származna.

értékes — töredéke jutott el az Orvostörténeti Könyvtárba. Úgy gondoljuk, hogy az egykori tulajdonos még ennek alapján is igényt tarthat elismerésünkre. Könyveiből egy jó képzettségű, önmagát rendszeresen művelő, a szakirodalmat érdeklődéssel és elmélyülten tanulmányozó komoly orvostudós alakja vázolódik föl előttünk, aki maga is írt tudományos műveket, és praxisában is felhasználta szaktudománya legújabb eredményeit.

Nem tudjuk, hogy halála után hová került Verbezius hagyatéka és könyvtára, és erről a meglevő könyvek bejegyzései sem világosítanak fel bennünket. A meglevő könyveknek csupán előző állomáshelyét ismerjük, továbbá a bennük található kézírásos adatokból tudunk következtetni egy másik, egykori őrzőhelyükre.

Az Orvostörténeti Könyvtár — mint ismeretes — 1951-ben, az egykori budapesti irgalmas kórház (ma ORFI) könyvtárának kb. 6000 kötetes állományát átvéve kezdte meg működését. Az irgalmasoktól származó könyvbázison nevelkedő könyvtár egyes szerzetesrendek, különböző orvosegyetemi klinikák, intézetek régi orvosi könyveinek átvételével, az Orvosegyesület könyvtárának megszerzésével stb. érte el jelenlegi, több mint 80 ezer kötetes könyvállományát. Az egyes könyvekben látható tulajdonosi bejegyzések és pecsétek alapján jól elkülöníthetők a fenti beszerzési forrásokból származó egységek, kivéve a budapesti irgalmas könyvtári állományt. Az irgalmas kórház könyvtárának iratanyaga sem maradt ránk. Az Orvostörténeti Könyvtár leltári naplói azonban megjelölik a könyvbeszerzések módját, így adataikból tudjuk, hogy Verbezius könyvei — négy kötet kivételével, amelyek vétel útján kerültek a könyvtár birtokába — az irgalmas könyvtári alapállományból valók.

Az irgalmas könyvtári alapállományból származó Verbezius-könyvek többségében könyvtári nyilvántartásra utaló bejegyzést is találunk. Ez a kézírásos jelzet egy betűjellel kezdődik (itt a leggyakrabban C), ami talán a könyvtár helyiségeinek vagy főbb szakágainak elkülönítésére szolgált, majd a tárolószekrény vagy -bemélyedés (Fenestra) és a benne levő polc (Scala) sorszámát, végül pedig a könyv polcon belüli sorszámát tünteti föl. Ez a jelzet a budapesti irgalmas könyvtárból való egyéb könyveknek csak egy részében fedezhető fel. Elkülöníthető pl. az alapállományban egy olyan csoport, amelynek possessori bejegyzései bécsi irgalmas szerzetesektől valók, és ebben a fenti rendszerű raktári jelzetekkel nem találkozunk. De hiányoznak azokból a kötetekből is, amelyek nyilvánvalóan a budapesti irgalmasok hazai könyvbeszerzései voltak.

Ugyanilyen rendszerű és kézírású jelzeteket — Verbezius könyvein kívül — az Orvostörténeti Könyvtár néhány könyvritkaságában és több 17–18. századi könyvében is találtam. Közös és jellemző vonásuk, hogy egyazon kéztől származnak, tehát egyetlen könyvtáros rendteremtő akciójával magyarázhatók. E könyvtáros magát az intézményt, amelynek a birtokában voltak, nem tartotta szükségesnek feltüntetni a könyveken. Véletlenül bukkantam rá kézírására Georg Ernest Stahl *Theoria medica vera* (Halle, 1737)<sup>49</sup> c. könyvében, amelybe raktári jelzet helyett ezt jegyezte be: „Ex Bibliotheca FF. Misericordiae extra datus”. E bejegyzésből nyilvánvaló, hogy Verbezius könyvei 1737 után egy irgalmas könyvtár birtokában voltak. Ugyanebben a könyvben megtalálható annak az egykori possessornak a bejegyzése is, aki — általában Ad usum Fratris Servatii Papler formában — a Verbezius-könyvek többségét is megjelölte kézírásával. Itt azonban az Ad usum kifejezés helyett az Ex libris-t használta, ami talán arra utal, hogy nemcsak használatra kapta meg a könyvet, hanem ténylegesen is a birtokába került, és az említett könyvtáros ezért tartotta szükségesnek megjegyezni azt, hogy a könyv az irgalmas könyvtár állományából kiadatott.

A Semmelweis Orvostörténeti Könyvtárban fellelhető Valvasor — általam is idézett — hatalmas munkájának, a Krajna történetének három főlíókötetete, amelyeket ugyanez a

<sup>49</sup> Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár, 1. sz. 2136, r. sz. 1676.

Servatius Papler adományozott a pozsonyi irgalmas konvent könyvtárának. Bejegyzéséből az is kiderül, hogy az adományozó maga is irgalmas rendi szerzetes volt,<sup>50</sup> és így feltételezhető, hogy a pozsonyi rendház kötelékébe tartozott. Bár közelebbi adatot nem tudok róla, elképzelhetőnek tartom, hogy Krajnából való volt, ott ugyanis előfordult a Papler családnév.<sup>51</sup> Esetleges krajnai származásával magyarázható az is, hogy éppen Valvasor művét ajándékozta rendházának.

Servatius Papler possessori bejegyzései alapján — bár ilyen adatok nincsenek bennük — valószínű, hogy Verbezius könyvei egy részének Budapestet megelőző állomáshelye a pozsonyi irgalmas rend könyvtára volt. E feltételezés valószínűségét még egy megfigyeléssel alátámaszthatjuk. A Stahl-könyv adatának birtokában az Orvostörténeti Könyvtár állományából néhány olyan könyv egyéb bejegyzéseit vettem szemügyre, amelyben a fenti típusú, azonos kézírású jelzet látható. Így két olyan könyvet találtam, amelynek előző bejegyzése irgalmas rendi könyvtárra, pontosabban a pozsonyi irgalmasok könyvtárára vonatkozik.<sup>52</sup> A pozsonyi könyvtárban még helyileg is egymás közelében lehettek Verbezius könyvei: két D betűvel kezdődő jelölés kivételével a jelzetek Littera C-vel kezdődnek, és a Fenestra 4ta ötödik polcáról négy könyv került át — 1856 után<sup>53</sup> — a budapesti irgalmas kórház könyvtárába.

Egy további tulajdonosnak, Michael Hinterholzernak 1755-ből származó possessori bejegyzésével csupán egy Verbezius-könyvben találkozunk, bár nyilvánvaló, hogy a könyvek nagy része együtt vándorolt. Amennyiben Hinterholzer ezt a könyvet nem a pozsonyi irgalmas rendi könyvtárból szerezte, személye által talán megragadható volna a könyvek Pozsonyt megelőző őrzőhelye.

Verbezius könyvtárának sorsát csak a budapesti töredék ismeretében nem tudjuk tovább követni. Bizonyos, hogy a budapesti irgalmas könyvtár teljes állományának és a pozsonyi irgalmas könyvtárnak ismeretében a jelenleginél többet tudnánk az egykori Verbezius-könyvtárról. A pozsonyi irgalmasokról csupán annyit tudok, hogy a II. világháború után rendházukat — akárcsak a budapestiekét — megszüntették; könyvtáruk, amennyiben nem semmisült meg, feltehetően más pozsonyi, ill. csehszlovákiai könyvtár vagy könyvtárak állományába olvadt bele. Lehetséges, hogy amennyiben nem lettek áldozatai századunk könyvpusztításainak, Verbeziusnak — a Semmelweis Orvostörténeti Könyvtáron kívül — máshol is lappanganak könyvei. És talán az is elképzelhető, a könyvek jellegzetes, jól felismerhető possessori bejegyzései alapján, hogy a könyvtár egykori állománya — legalábbis a tudat birtoktartományában — egyszer még egybekerül.

PAJORIN KLÁRA

<sup>50</sup> VALVASOR. *Die Ehre des Herzogthums Krain*. 3. kötetében (Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár, I. sz. 1540, r. sz. 365) az első nyomtatott levél rektóján kézírással: Fr. Servatius Papler hanc Cronicam Conventui Poseniensi fratrum Misericordiae procuravit ac dono dedit, ejusdem Sancti Ordinis professorus.

<sup>51</sup> VALVASOR, J. V.: *Topographia Ducatus Carnioliae modernae*. 1679. [Hasonmás kiadás] Ljubljana—München 1970. Az Index 4. sztl. levelének rektóján Obergertschach helység birtokosa Herr Johannes Papler.

<sup>52</sup> Valerius Cordus: *Dispensatorium*. Lugduni Batavorum, Plantin, 1599. (R. sz. S. 220.) Bejegyzések: Littera C In Fenestra 3tia Scala 5ta Nrus 26tus; *Hospitalis Fratrum Misericordiae Posonii 1672*. — Eröffnung derer vortrefflichsten Geheimnisse in der Arznei-Kunst Die meisten Kranckheiten Verwundungen und andere gefährliche Zufälle glücklich zu curiren ... aus der Französischen in die Deutsche Sprache übersetzt von Johann Daniel Schneider. Dresden 1696, bey Johann Jacob Wincklern. (L. sz. 2192, r. sz. 1707.) Bejegyzések: Littera C. In Fenestra 6ta Scala 9na Nrus 85tus; *Ex libris Conventus Posoniensis Misericordiae*.

<sup>53</sup> A budapesti irgalmas rendház könyvtára 1856-ban létesült. (*Magyar Minerva*, VI. 1930—1931. Bp. 1931. 97.)